

Självständigt arbete på grundnivå

Independent degree project – first cycle

Examensarbete i socialt arbete 15 hp.

En familj för livet?

– En kvalitativ studie om upplevelser och känslor kring familj och familjetillhörighet hos unga vuxna som avslutat sin familjehemsplacering

Sofie Thorsell

Emma Bergdahl

Mittuniversitetet

MID SWEDEN UNIVERSITY

Campus Härnösand Universitetsbacken 1, SE-871 88. Campus Sundsvall Holmgatan 10, SE-851 70 Sundsvall.
Campus Östersund Kunskapens väg 8, SE-831 25 Östersund.
Phone: +46 (0)771 97 50 00, Fax: +46 (0)771 97 50 01.

MITTUNIVERSITETET

Avdelningen för socialt arbete

Examinator: Masoud Kamali, masoud.kamali@miun.se

Handledare: Birgitta Forsberg, birgitta.forsberg@miun.se

Författare: Sofie Thorsell, soth1105@student.miun.se

Emma Bergdahl, embe1106@student.miun.se

Utbildningsprogram: Socionomprogrammet, 210 hp

Huvudområde: Socialt arbete

Termin, år: VT, 2014

Abstrakt

Studiens övergripande syfte var att undersöka unga vuxnas upplevelser och känslor av familjetillhörighet och stöd efter avslutad familjehemsplacering. Frågeställningarna som rapporten besvarat är hur unga vuxnas familjerelationer såg ut, vilka upplevelser de hade av stöd samt vilka tankar och känslor de hade vid avslutad placering. Rapportens teoretiska utgångspunkt har varit *känsla av sammanhang* (KASAM) och empirin bestod av sex semistrukturerade intervjuer med unga vuxna mellan 18-30 år som alla har erfarenhet av familjehemsplacering. Analysen bestod av en kvalitativ innehållsanalys där kategorier skapats utifrån studiens syfte och frågeställningar. Citat som stämde överens med kategorierna har plockats ut och sedan analyserats utifrån KASAM och tidigare forskning på området. Vårt resultat visade att familjehemmet var en viktig del i vår målgrupps vardag även efter placeringen och att endast en person återförenats med sin biologiska familj. Resultatet visade även att det fanns en risk att inte känna någon familjetillhörighet efter avslutad placering.

Tack till...

Vi vill tacka våra deltagare som tagit sig tid och delat med sig av sina tankar och känslor. Tack vare era berättelser kunde vi ro denna uppsats i land med stil och värdighet. Vi ville göra vårt arbete ärligt och rättvist genom att lyfta era erfarenheter så att andra också kan ta del av dem. Vi hoppas att vi lyckats med det!

Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare Birgitta Forsberg, som genom konstruktiv kritik och goda råd stöttat oss på vägen. Till sist är vi tacksamma för att vår familj stöttat oss i processen, samt till de som läst igenom vår rapport och gett oss feedback.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
2. SYFTE	2
2.1 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
2.2 DEFINITIONER	3
3. TIDIGARE FORSKNING.....	3
3.1 UNGA VUXNA.....	3
3.2 FAMILJEBEGREPPET	4
3.3 TVÅ SYNSÄTT OM FAMILJEHMSPLACERADE BARN OCH UNGAS BEHOV AV KONTAKT MED SINA BIOLOGISKA FÖRÄLDRAR	4
3.4 FAMILJERELATIONER	5
3.4.1 <i>Kontakten med biologisk familj och familjehem</i>	5
3.4.2 <i>Risker och svårigheter för ungdomar som flyttar ut från familjehemmet</i>	7
3.5 LAGAR OCH STATISTIK	8
4. TEORETISK UTGÅNGSPUNKT.....	10
5. METOD	11
5.1 METODVAL	11
5.2 FÖRFÖRSTÅELSE	12
5.3 URVAL OCH AVGRÄNSNING.....	12
5.4 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	13
5.5 ANALYSMETOD	14
5.6 METODPROBLEM.....	15
5.7 VALIDITET OCH RELIABILITET	16
5.8 ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	16
5.9 ARBETSFÖRDELNING.....	17
6. RESULTAT.....	17
6.1 RESULTATREDOVISNING	17
6.1.1 <i>Bakgrundsinformation</i>	17
6.1.2 <i>Familjerelationer efter avslutad placering</i>	18
6.1.3 <i>Stöd efter avslutad placering</i>	23
6.1.4 <i>Tankar och känslor efter avslutad familjehmsplacering</i>	25
6.1.5 <i>Resultatsammanfattning</i>	28
7. DISKUSSION.....	29
7.1 METODDISKUSSION	29
7.2 SLUTDISKUSSION.....	29
8. REFERENSER	32

BILAGA 1: INTERVJUFRÅGOR
BILAGA 2: SAMTYCKE TILL DELTAGANDE I STUDIEN
BILAGA 3: INFORMATIONSBREV

1. Inledning

Citat från Hedda, 20 år, ur en intervju från Höjer och Sjöblom (2011, s. 33).

”Liksom jag har ändå bott där i fem år och så har dom (socialtjänsten) sagt till att ’dom här ska vara dina föräldrar’ och helt plötsligt efter fem år när jag är redo att klara mig själv: ’ja men det är inte dina föräldrar längre (socialtjänsten)’. Föräldrar är väl föräldrar även ifall man bor där eller inte?”

Citatet illustrerar hur lagar och regelverk inte tar hänsyn till de känslomässiga aspekterna vid en avslutad familjehemsplacering. Citatet visar även den förvirring som placerade ungdomar kan uppleva kring betydelsen av en familj, vilket också kommer att beröras i denna rapport.

Studier visar att sex procent, d.v.s. ca två personer per skolklass, av Sveriges ungdomar anmäls till socialtjänsten varje år (Denvall & Vinnerljung, 2006; Vinnerljung & Sallnäs, 2008). Under 2012 var sammanlagt 29 600 barn och ungdomar i Sverige placerade utanför sitt biologiska hem via socialtjänsten (Socialstyrelsen, 2013). Vanligtvis grundar sig ett omhändertagande av yngre barn på brister i omsorgen (Vinnerljung, 1996), där de vanligaste orsakerna är missbruk, psykisk ohälsa eller utvecklingsstörning hos vårdnadshavarna (Socialstyrelsen, 2013). En stor del av placeringar av ungdomar görs på grund av deras egna beteenden.

Enligt Lindén (1998) finns det blandade åsikter om de negativa aspekterna inom familjehemsvården. I samband med en placering skyddas ungdomen från skadlig inverkan, men utsätts samtidigt för en ovisshet om framtiden och en separation från föräldrarna. Forskningsresultaten på området kring familjehemsplacerade barn och ungas upplevelser av familjetillhörighet ger olika utfall. En del forskning menar att vissa barn och unga som varit placerade under en lång tid kan uppleva att de inte har någon fullständig tillhörighet vare sig till familjehemmet eller den biologiska familjen och därmed känner sig otrygga (Andersson, 2009; Jones & Kruk, 2005; Triseliotis, 2002). Annan forskning visar att familjehemsplacerade barn känner en tillhörighet till ett eller båda hemmen (Andersson, 1998). Enligt Höjer och Sjöblom (2011) visar litteratur och andra studier att tiden vid avslutad familjehemsplacering är en tuff period då bristen på stöd och trygghet för ungdomen kan bli tydlig.

Processen att gå från att vara barn till att bli vuxen kallas ibland för *adolescensen* och under denna period är det vanligt att behöva stöd från sina föräldrar.

Stödet är viktigt för individens identitetsutveckling och känsla av ett egenvärde (Collins, Paris & Ward, 2008). Barn som har varit placerade saknar ofta detta stöd vilket sätter dem i en ofördelaktig sits då den villkorlösa hjälpen som föräldrar ofta innebär inte finns för dem på samma sätt (Bygren, Gähler & Neramo, 2004; Höjer & Sjöblom, 2011). Studier visar att familjehemsplacerade ungdomar även tvingas gå igenom denna övergång tidigare i livet och på kortare tid än personer i samma ålder som inte varit placerade (Höjer & Sjöblom, 2011; Stein, 2006). Enligt Höjer och Sjöblom (2010) menar forskare i både USA och Storbritannien att övergången från familjehemsvården till vuxenlivet ofta är en svår period. Svensk och internationell forskning visar att barn och unga som varit placerade på institution eller i familjehem ofta har en lägre utbildningsnivå samt löper en ökad risk för psykisk och fysisk ohälsa. Forskare påvisar även att unga vuxna som tidigare varit familjehemsplacerade ofta saknar ett socialt, känslomässigt och kontinuerligt ekonomiskt stöd till skillnad från andra i samma ålder (Triseliotis, 2002; Vinnerljung, 1996).

Med anledning av ovanstående information är problemet som denna rapport ämnar undersöka, unga vuxnas upplevelser och känslor vid avslutad familjehemsplacering. Ämnet anses värt att lyfta eftersom dessa ungdomar tvingas att hantera en svår period i livet samtidigt som stödet från en familj och känslan av en familjetillhörighet inte är självklar. Enligt Näsman (1998) är familjen en viktig del för att kunna skapa en *känsla av sammanhang* (KASAM), som är rapportens teoretiska utgångspunkt. Ämnet är även relevant för oss som socionomstudenter då familjehemsvård är en del av arbetet inom ramen för socialt arbete.

2. Syfte

Det övergripande syftet med denna studie är att, utifrån tidigare forskning och teorin KASAM, undersöka unga vuxnas familjerelationer, upplevelser av familjetillhörighet samt stöd och känslor efter avslutad familjehemsplacering.

2.1 Frågeställningar

Hur beskriver unga vuxna sina familjerelationer och sin familjetillhörighet vid avslutad familjehemsplacering?

Vilket stöd fick de vid avslutad familjehemsplacering?

Vilka tankar och känslor beskriver deltagarna vid avslutad placering?
Hur kan detta förstås med hjälp av KASAM?

2.2 Definitioner

Unga vuxna - Vi har valt att låta "unga vuxna" omfatta personer mellan 18-30 år.

Familjehem - Med familjehem avses ett enskilt hem som på uppdrag av socialnämnden tar emot barn för stadigvarande vård och fostran, eller vuxna för vård och omvårdnad och vars verksamhet inte bedrivs yrkesmässigt (SoF 2001:937, Kap. 3, 2§).

Familjehemsplacering - När socialtjänsten placerar ett barn/individ i ett familjehem (Denvall & Vinnerljung, 2006).

Familjehemsvård - Den vård som ges genom en familjehemsplacering och är fokuserad på den placerade individen och inte hela familjen (Hansson, 2012).

3. Tidigare forskning

Vi inleder detta kapitel med att kort nämna några utmaningar som unga vuxna i allt större utsträckning ställs inför. Efter det beskrivs forskning kring vad en familj kan vara och sedan återges forskning om rapportens huvudsakliga ämne, unga vuxna som varit familjehemsplacerade. Detta görs genom att redogöra för två olika synsätt kring vikten av kontakt med den biologiska familjen, familjerelationer, lagar och statistik.

3.1 Unga vuxna

Sverige har länge tillhört den socialdemokratiska välfärdsstatsmodellen som kännetecknas av en generös familjepolitik, ett socialförsäkringssystem baserat på medborgarskap, allmänna förmåner och en jämlik fördelning av de sociala resurserna. För att kunna ta del av vissa förmåner krävs tillhörighet till arbetsmarknaden och ibland en viss tids arbete (Magnusson, 2006). Förändringar på bostads- och arbetsmarknaden har på senare tid gjort att unga vuxna har svårare att nå upp till dessa krav vilket innebär att de inte kan ta del av förmånerna individuellt utan enbart genom att tillhöra en familj (Höjer & Sjöblom, 2011). Bostads- och arbetsmarknadens förändringar har bl.a. lett till en hårdare arbetsmarknad där kravet på eftergymnasial utbildning har ökat. Detta gör att unga blir mer beroende av sina föräldrars ekonomiska, praktiska och sociala stöd under en längre period. Det i sin tur har gjort att perioden då en individ går från att vara barn till att bli vuxen blivit längre än tidigare (Höjer & Sjöblom, 2011; Bygren et al., 2004).

För de flesta är perioden att gå från att vara barn till att bli vuxen en känslomässigt omvälvande och omtumlande period i livet, där många svåra beslut kring utbildning, bostad, arbete och egen familjebildning ska tas. Individen börjar frigöra sig från sin familj och söker efter en balans mellan distans och kontakt. Ofta pendlar individen mellan att känna sig som en vuxen och att känna sig som ett barn. Ibland definierar de sig som något mitt emellan, som unga vuxna (Collins et al., 2008; Höjer & Sjöblom, 2011). Denna fas är viktig för barn som varit familjehemsplacerade då de funderar kring vem de kan vända sig till för stöd, samt vilket stöd de vill eller behöver ha från sina biologiska familjer (Collins et al., 2008).

3.2 Familjebegreppet

Höjer (2001) menar att familjebegreppet i grunden är en social konstruktion som påverkas av samhällets utveckling. Den moderna familjen beskrivs som det sammanhang där individer söker trygghet och vågar visa sina känslor (ibid.). Familjen är för de flesta en viktig del i livet och utgör den kontext där vi lever våra liv (Bygren et al., 2004). För många symboliserar familjen gemenskap och en känsla av tillhörighet, varaktighet och ömsesidighet. En familjs sammansättning kan se ut på många olika sätt och ändå definieras som en familj (Höjer, 2001). Bäck-Wiklund och Johansson (2003) uppger att människor lever med två familjer, den *dagliga familjen* som vi lever i till vardags och den *tänkta familjen* som vi lever med i våra tankar. Författarna menar att dessa två typer av familjer är oförenliga, hur gärna vi än vill föra dem samman. I praktiken utsätts den *dagliga familjen* för motstridigheter och konflikter. Det gör den familjetypen splittrad till skillnad mot den *tänkta familjen* som grundar sig på egna värderingar och en önskan om hur en familj ska vara. Den *tänkta familjen* sviker oss aldrig och vi gör allt för att skydda den *dagliga familjen* genom t.ex. att dölja jobbiga händelser för omvärlden (ibid.).

3.3 Två synsätt om familjehemsplacerade barn och ungas behov av kontakt med sina biologiska föräldrar

Det finns olika synsätt på vad som är barnets bästa när det gäller kontakten med de biologiska föräldrarna vid en familjehemsplacering. Inom familjehemsvården nämns speciellt två olika synsätt där det ena är behovsorienterat och det andra är relationsorienterat (Höjer, 2001; Lindén, 1998). Det behovsinriktade synsättet anser att barnets behov av trygghet och stabilitet tillgodoses genom att familjehemsföräldrarna blir

de personerna som barnet ser som sina föräldrar. Detta synsätt har en positiv bild av familjehem och förespråkar att fler placeringar bör göras tidigare. Synsättet förespråkar även att familjehemsföräldrarna helt ska ta över rollen som föräldrar och tanken är att kontakten mellan barnet och de biologiska föräldrarna ska avta över tid (Höjer, 2001; Vinnerljung, 1996). Det relationsorienterade synsättet menar att barnet behöver kontakt med sina biologiska föräldrar för att kunna skapa sin identitet och för att slippa leva med "fantasibilder" av sina föräldrar. Till skillnad från det behovsorienterade synsättet anser det relationsorienterade att barnen ska ha en fortsatt kontakt med sina biologiska föräldrar och planen är att de på sikt ska kunna flytta tillbaka till dem. Enligt det relationsorienterade synsättet har barnen ett starkt behov av att hålla kontakten med sina biologiska föräldrar då separation anses kunna ha en skadlig inverkan på barnet (Höjer, 2001). Den senare inriktningen har starkt stöd i Sverige och kontakt med biologiska föräldrar och syskon förespråkas (Höjer, 2001; Vinnerljung, 1996).

3.4 Familjerelationer

3.4.1 Kontakten med biologisk familj och familjehem

Det finns ofta svårigheter för myndigheterna att få till en regelbunden kontakt mellan den biologiska familjen och barnet (Andersson, 2009). Collins et al. (2008) skriver att familjeåterförening, i de flesta fall, är ett centralt mål under hela placeringstiden, men att det i slutändan ofta blir upp till den unga vuxna och dennes biologiska familj att själva besluta om hur kontakten ska se ut. Även Höjer (2001) beskriver kontakten mellan barnen och de biologiska föräldrarna som svårhanterlig. Det är ofta en svår balansgång mellan att upprätthålla en känsla av varaktighet genom en stabil placering samt en känsla av identitet som skapas genom kontinuerlig kontakt med den biologiska familjen. Denna balans har dock visat sig vara viktig för barnets skapande av ett egenvärde och framtida relationer (Andersson, 2009; Höjer & Sjöblom, 2011). Chapman, Wall och Barth (2004) beskriver att det även kan vara en krävande process för barnen att både skapa en relation till familjehemsföräldrarna och ha en god kontakt med sina biologiska föräldrar. Ibland förekommer också konflikter mellan familjehemsföräldrarna och de biologiska föräldrarna, vilket kan försvåra den unges möjlighet till kontakt med sina biologiska föräldrar (Lindén, 1998). Om kontakten med den biologiska familjen avbryts kan det skada barnet, vilket i sin tur kan medföra en ökad risk för att de får svagt stöd från de biologiska föräldrarna efter avslutad placering (Andersson, 2009; Höjer & Sjöblom,

2011). Det är inte ovanligt att en placering slutar på ett oplanerat sätt, vilket kan försvåra barnets fortsatta kontakt med familjehemmet. I dessa fall saknar den unge också stödet från familjehemmet på vägen in i vuxenlivet (Höjer & Sjöblom, 2011).

Studier visar att barn som fortfarande är familjehemsplacerade i övre tonåren har färre möjligheter till återförening med sina biologiska familjer. Det är vanligt att kontinuiteten i kontakten med de biologiska föräldrarna minskar under placeringstiden eller att kontakten blir problemfylld (Höjer & Sjöblom, 2010, 2011). Annan forskning (Collins et al., 2008) visar på motsatsen och menar att någon form av återförening med den biologiska familjen är vanlig då familjehemsplaceringar avslutas. Ibland väljer unga vuxna att flytta hem till sina biologiska familjer trots att de tidigare blivit familjehemsplacerade på grund av brister i hemmet. Vidare skriver författarna att kontakten med de biologiska föräldrarna ökade efter att placeringen avslutades. Trots det var relationen med syskon och mor- och farföräldrar starkare än med de biologiska föräldrarna. I artikeln nämns också att ca hälften av deltagarna i olika undersökningar uppger sig känna att de har en stöttande biologisk familj (Collins et al., 2008).

Enligt Andersson (1998) kan barnets ålder vid placeringen påverka deras känsla av familjetillhörighet. Författaren har undersökt familjehemsplacerade barns syn på familjetillhörighet och fann att samtliga barn i studien kunde delas in i två olika grupper. Den ena gruppen innefattade barn som blivit placerade innan fem års ålder och som hade sin familjetillhörighet i familjehemmet. Dessa barn kallade familjehemsföräldrarna för mamma och pappa. I den andra gruppen fanns det barn som blivit placerade mellan fem och tio års ålder och som hade en familjetillhörighet till både familjehemmet och den biologiska familjen. Dessa barn kallade familjehemsföräldrarna vid förnamn och sina biologiska föräldrar för mamma och pappa. Barnen i den sista gruppen hade en bättre kontakt med sin biologiska familj (Andersson, 1998). I en artikel av Chapman et al. (2004) beskrivs en undersökning som visar att drygt en tredjedel av de tillfrågade familjehemsplacerade barnen inkluderade sin biologiska familj då de fick beskriva sin familj. Av dessa barn tog 91 procent upp en eller flera familjemedlemmar i familjehemmet. En annan studie (Andersson, 2009) visar på liknande resultat. I den undersökningen hade hälften av de tillfrågade f.d. familjehemsplacerade barnen fortsatt kontakt med sina familjehemsföräldrar efter avslutad placering samt såg dem som en del av sin familj.

3.4.2 Risker och svårigheter för ungdomar som flyttar ut från familjehemmet

Internationell forskning (Stein, 2006) visar att den vanligaste åldern att flytta från familjehemmet till eget boende är mellan 16-18 år. Avslutet på vården i familjehemmet blir för många ungdomar väldigt definitivt och utan möjlighet att återvända. Detta är en stor skillnad från personer utan erfarenhet av placering som ofta bor kvar hemma en bit in i 20-årsåldern. Som nämnts i inledningen, betyder det att ungdomar som flyttar ut från sina familjehem förväntas bli vuxna på både kortare tid och tidigare i livet än andra i samma ålder. Det gör att dessa ungdomar ibland missar den förberedande fasen med tid för reflektion och sökande efter identitet, innan utflytt (Stein, 2006).

Collins et al. (2008) nämner att unga vuxna vanligtvis behöver mycket stöd, både känslomässigt och praktiskt, från sin familj under de senare åren av adolescensen samt att tillgången på stöd hjälper individen att stärkas i sin identitetsutveckling. Stein (2006) menar att familjerelationerna för unga vuxna med placeringserfarenheter många gånger är mer problematiska än stöttande. Forskning (Collins et al., 2008) visar att det finns ett behov av hjälp med att skapa långvariga kontakter med den biologiska familjen innan placeringen avslutats. Bandet till föräldrarna har visat sig spela en stor roll för unga vuxnas självkänsla och välbefinnande och studier av samma författare visar att detta band ofta betyder mer än både kompis- och kärleksrelationer (ibid.).

En undersökning gjord av Chapman et al. (2004) visar att mer än hälften av de tillfrågade ungdomarna uppgav att de träffade sina biologiska föräldrar två gånger i månaden och att 77 procent önskade mer kontakt med de biologiska föräldrarna. I samma studie visas att 90 procent trivs i familjehemmet och att de känner sig som en del av den familjen. På frågan om var de vill bo om några år svarade nästan hälften att de ville bo med sin biologiska mamma och 16 procent svarade att de ville bo kvar i familjehemmet. En annan studie som beskrivs av Denvall och Vinnerljung (2006) visar samma resultat, då de funnit att majoriteten av de unga vuxna som lämnar familjehemmet p.g.a. att de blivit myndiga ofta inte har någon nära kontakt med sina familjehem två år senare. De saknar då en självklar möjlighet till stöd från familjehemmet. Författarna menar istället att det vanligaste är att den unga vuxna tar kontakt med sin biologiska familj efter utflytten men att resultatet av den kontakten varierar kraftigt. Unga vuxna i denna situation kan därför sakna en ”familj för livet”, vilket kan bli extra påtagligt då familjehemsplaceringen avslutats och de påbörjar ett självständigt liv (Denvall & Vinnerljung, 2006). Från

socialtjänstens sida finns ibland en outtalad förväntning på att familjehemsföräldrarna ska fortsätta finnas som stöd efter avslutade placeringar. Detta trots att familjehemsföräldrarna inte längre får ersättning eller handledning (Höjer & Sjöblom, 2011).

Enligt internationell forskning (Denvall & Vinnerljung, 2006; Stein, 2006) är unga vuxna som avslutat sin placering en riskgrupp när det kommer till hemlöshet, arbetslöshet, psykiska hälsoproblem och att bli unga föräldrar, jämfört med individer i samma ålder utan erfarenhet av placering. Forskning (Stein, 2006) visar att denna grupp ofta upplever ett socialt utanförskap och känner sig ensamma. Studier (Denvall & Vinnerljung, 2006; Höjer & Sjöblom, 2010) visar att det kan finnas en risk att en eller båda biologiska föräldrarna avlidit innan familjehemsvården avslutats. En undersökning visar att drygt vart tredje barn som varit familjehemsplacerat längre än fem år, hade mist en av sina biologiska föräldrar innan 25 års ålder (Denvall & Vinnerljung, 2006). Samma författare redogör även för andra studier som visar på att unga vuxna med erfarenhet av placering löper högre risk för självmord eller för tidig död. De nämner också att denna grupp har en ökad risk för att bli lågutbildade som vuxna.

3.5 Lagar och statistik

Familjehemsvård är enligt Hansson (2012) den mest omfattande typen av familjebehandling som används i Sverige idag och majoriteten av de barn och ungdomar som finns i dygnsvården bor i familjehem (Denvall & Vinnerljung, 2006; Socialstyrelsen, 2013). Det finns även andra typer av placeringar, exempelvis nätverkshem, jourhem, hem för vård och boende (HVB-hem) och hem med särskild tillsyn enligt 12 § LVU (Socialstyrelsen, 2013). Om föräldrarna samtycker till vård kan barnet placeras i ett familjehem via socialtjänstlagen (SoL). För att socialtjänsten ska kunna ingripa till ett barns skydd även då föräldrar inte samtycker, behövs en tvångslagstiftning. En sådan lag är *Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga* (LVU) (Norström & Thunved, 2011). Som nämnts i inledningen kan barn och unga både placeras p.g.a. bristande omsorg från vårdnadshavarna och med anledning av barnets beteende, som ofta är orsaken till placering för äldre barn. För barn mellan 13-15 år är placering på institution också en lösning, men majoriteten av placeringarna sker i familjehem (Denvall & Vinnerljung, 2006). Sverige har inte, till skillnad från bl.a. Storbritannien, någon speciell plan för stöd till de som lämnar familjehemsvården. Sverige har inte heller någon

lagstiftning som reglerar övergången från avslutad placering till vuxenlivet, utan socialarbetarna arbetar på olika sätt från fall till fall (Höjer & Sjöblom, 2010). Under 2008 tillkom en lag i SoL 5 kap, som tydliggör myndighetens skyldighet att *”tillgodose det särskilda behov av stöd och hjälp som kan finnas sedan vård och fostran utanför det egna hemmet upphört”* (Norström & Thunved, 2011, s.122). Trots att det finns visst stöd i övergången från familjehemsplaceringen så rymmer processen många utmaningar för dessa unga vuxna (Collins et al., 2008).

Antalet personer i socialtjänstens dygnsvård (placering enligt SoL eller LVU) ökar ständigt (Höjer & Sjöblom, 2011). Tusentals barn och unga omhändertas varje år och de flesta av barnen blir omhändertagna på grund av omsorgssvikt hos föräldrarna. Under 2012 var 29 600 barn och unga placerade enligt SoL och LVU. Av dessa var 8 200 mellan 0-12 år, 13 600 i åldrarna 13-17 år och 7 800 var 18-20 år. Över 60 procent av placeringarna enligt SoL och LVU var i familjehem (Socialstyrelsen, 2013).

Tabell 1. Antal barn och unga i dygnsvård år 2012 enligt Socialstyrelsen (2013).

Insattstyp	Nyttillkomna	Påbörjad insats	Insats 1 november	Insats någon gång 2012
Vård enligt SoL	7 900	10 300	15 300	23 500
Vård enligt LVU	150	1 700	5 200	6 700
Omedelbart omhändertagande (LVU)	1 200	2 300	300	2 500
Vård enligt SoL och/eller insats enligt LVU	9 300	12 200	20 800	29 600

Socialnämnden har det huvudsakliga ansvaret för barn och unga som är placerade för vård i ett annat hem än sitt eget. Vården får inte avslutas förrän målet med vården är uppfyllt och socialnämnden har även i uppgift att följa upp insatser samt bedöma vilken typ av stöd den unge är i behov av efter avslutad insats (Socialstyrelsen, 2013). Trots detta upphör ofta vården i samband med att barnet blir myndigt vid 18 års ålder eller i vissa fall vid 21 års ålder. Vanligtvis fortsätter kontakten med socialtjänsten eftersom etableringen på bostads- och arbetsmarknaden kan vara svår att ta sig in på (Prop. 2006/07:129).

4. Teoretisk utgångspunkt

Eftersom familjen, enligt Näsman (1998), visat sig vara viktig för att kunna skapa en *känsla av sammanhang* (KASAM) anser vi det vara relevantt att analysera dessa respondenters utsagor med hjälp av denna teori. Aaron Antonovsky utvecklade teorin KASAM som fokuserar på en individs upplevelser av stress och tilltro till sig själv. Tanken är att tron på sin egen förmåga ger individerna förutsättningar att bemöta stress (ibid.).

KASAM innehåller tre delar, begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet som tillsammans får en positiv effekt på hur en individ hanterar påfrestande situationer (Lundberg, 1998). Enligt Näsman (1998) spelar familjen en viktig roll i en individs bild av sig själv och omvärlden. Det är också ofta i familjen som utvecklingen av hanterbarhet, meningsfullhet och begriplighet sker. Utvecklingen av KASAM börjar i tidig ålder genom att ordning och förutsägbarhet ökar barnens begriplighet. Antonovsky menar att begriplighet krävs för att känslan av meningsfullhet och hanterbarhet ska infinna sig (Näsman, 1998). Begriplighet uppnås genom förutsägbarhet och förståelse för olika händelser och hanterbarheten påverkar upplevelsen av att klara av den situationen (Lindström, 1998). Hanterbarhet kan skapas genom att individen har rimliga förväntningar och belastningar på sig i samspelet med omgivningen. En låg hanterbarhet medför ofta att individen känner sig som ett offer för de omständigheter som uppstår. Meningsfullhet är den komponent som ger individen motivation till att försöka finna lösningar på olika situationer (Näsman, 1998). Erfarenheter av delaktighet och medbestämmande bidrar till en känsla av att vara en egen individ och meningsfullheten kan uppnås genom att individen känner sig delaktig i skapandet av sina erfarenheter och i de beslut som fattas, att livet har en känslomässig innebörd samt att individen är motiverad eller engagerad i något som känns värt att delta i (Antonovsky, 2011).

En individs KASAM förändras under livets gång, men största möjligheten att påverka utvecklingen finns fram tills att personen har fyllt 30 år. En person som har stark KASAM känner en tilltro till att han eller hon kan hantera situationer eller problem som uppstår (Lindström, 1998). En *känsla av sammanhang* bildas också genom att individen vågar lita på att andra, t.ex. att föräldrarna kan hantera och begripa vissa situationer. Familjen kan alltså bidra till utvecklingen av en stark KASAM. Likväl är familjen ibland genom olika stressorer orsaken till svag KASAM. I en familj kan både

kroniska stressorer (t.ex. föräldrars missbruk) och livshändelsestressorer (t.ex. skilsmässa, dödsfall) finnas. Familjen kan på så sätt påverka individens utveckling av KASAM i negativ riktning. I det tidiga vuxenlivet blir familjens förmåga att lösa problem en viktig del i individens erfarenhetsbas som utgör KASAM. Stödet som familjen ger finns ofta kvar hela livet och kan bli extra viktigt i situationer som arbetslöshet eller olyckor. Näsman (1998) tar upp att hanterbarheten, begripligheten och meningsfullheten ofta är minimal för de barn som tas om hand för samhällsvård, t.ex. genom familjehemsplaceringar, vilket gör teorin än mer relevant för denna rapport.

5. Metod

5.1 Metodval

Widerberg (2002) beskriver skillnaden mellan kvantitativa och kvalitativa metoder där den kvantitativa metoden fokuserar mer på hur vanligt ett fenomen är medan kvalitativa metoder rör frågor kring betydelsen och förståelsen av ett fenomen. Studiens syfte och frågeställningar besvaras genom en kvalitativ metod och semistrukturerade intervjuer. Eftersom studien utgår ifrån ett brukarperspektiv kan intervjuer på ett adekvat sätt besvara våra frågeställningar. Vi har strävat efter djup och beskrivningar i vår datainsamling vilket gör att kvantitativa metoder, som fokuserar på mätbarhet och samband inte lämpar sig på samma sätt. Semistrukturerade intervjuer möjliggör flexibilitet, vilket kan vara av vikt för att få en bredd i svaren och samtidigt hålla oss till ämnet (Bryman, 2011). Respondenten har därför fått frihet att tala fritt utifrån en öppen fråga samtidigt som vi med hjälp av vissa följdfrågor har styrt samtalet till vad som är relevant utifrån studiens frågeställningar. Rapporten bygger på en induktiv forskningsansats, vilket enligt Larsson, Lilja och Mannheimer (2005) samstämmer med att studien är kvalitativ och att respondenterna getts stor möjlighet att själva formulera sina upplevelser inom det studerade området.

En hermeneutisk ansats, som enligt Allwood och Eriksson (2010) innebär att tolkningen har stor betydelse för hur en individ förstår och skapar mening ur tal eller skrift har använts. Detta synsätt passar enligt Larsson et al. (2005) kvalitativa studier då det syftar till att skapa förståelse för en texts mening (se analysmetod). Inom hermeneutiken nämns skribenternas förförståelse som en viktig del för hur tolkningen görs (Allwood & Eriksson, 2010; Larsson et al., 2005).

5.2 Förförståelse

Vid intervjuer är samtalet som uppstår i mötet mellan respondent och intervjuare den information som används. Det gör att personen som håller i intervjun blir det viktigaste redskapet i kvalitativa studier eftersom det är denne som följer upp respondenternas berättelser (Widerberg, 2002). Kvale och Brinkmann (2009) nämner intervjuarens roll och beskriver att en del i samtalet är att ”läsa mellan raderna” och formulera det underförstådda budskapet för att skapa mening i det som sägs. I vår roll som intervjuare ansåg vi därför att det var viktigt att reflektera kring vår förförståelse om familjehemsplacerade barn. Vi har båda erfarenhet av socialt arbete och genom det kommit i kontakt med barn som tidigare varit placerade på familjehem. Vi har utifrån läst litteratur även uppmärksammat att forskning med fokus på tiden efter en avslutad familjehemsplacering är relativt begränsad. Detta har ökat vårt intresse för målgruppen. Vi anser också att det är viktigt att vi är medvetna om på vilket sätt vi som intervjuare kan påverka intervjuer och analys. Det har vi gjort genom diskussioner med varandra och vår handledare. Vi har även i studien skriftligt redogjort för hur och vad vi kommit fram till, samt efter vår förmåga strävat efter att inte låta våra egna tankar och värderingar påverka studiens resultat.

5.3 Urval och avgränsning

Vi har använt oss av ett snöbollsurval som innebär att vi spridit vår förfrågan om deltagande till personer vi känner och som sedan spridit informationen vidare till möjliga respondenter. Till viss del har även ett bekvämlighetsurval använts i urvalet då det geografiska läget spelat en viss roll (Bryman, 2011). Vi har även använt oss av det sociala nätverket facebook där vi kontaktat administratörer för olika sidor som vänder sig till människor som varit familjehemsplacerade, samt skickat mail till ansvariga personer på socialtjänsten i flera av Gävleborgs kommuner. En beskrivning av vår studie, en förfrågan om eventuellt deltagande och ett samtycke skickades ut. Vår tanke från början var att använda oss av åtta respondenter för att säkerställa ett visst underlag. Detta omfång ansågs rimligt med hänsyn till vårt syfte och att vi är två personer.

Vår rapport har avgränsats genom urvalskriterierna unga vuxna mellan 18-30 år som varit familjehemsplacerade i ungdomsåren och som idag bor i eget boende. Åldersgränsen sattes för att nå vår valda målgrupp, unga vuxna, och genom att de idag bor i eget boende ansågs det mer relevant att studera deras familjerelationer. Urvalet har

inte baserats på kön, men det framkommer i rapportens resultatdel vilket kön respondenterna har. Urvalet har gjorts utifrån de frivilliga som uppfyllde våra urvalskriterier och vad som geografiskt var genomförbart. I första hand har personer bosatta i Gävleborgs län valts, då vi strävat efter fysiska möten framför telefonintervjuer eftersom mötet och relationen mellan respondent och intervjuare är av stor betydelse i kvalitativa intervjuer (Widerberg, 2002). Vårt slutliga urval blev sex personer p.g.a. svårigheter att hitta personer som uppfyller våra kriterier (se metodproblem).

5.4 Tillvägagångssätt

För att kunna fastställa vår problemformulering och därav syftet för studien har vi tagit del av forskning på området, barn och unga med erfarenhet av familjehemsplacering med fokus på tiden efter placeringen. Databaserna ProQuest Social Science och Google Scholar har använts för att söka vetenskapligt granskade artiklar. Dessa databaser anser vi vara relevanta för sökningar inom ämnet socialt arbete. ProQuest Social Science söker i flera databaser samtidigt, vilket kan minska risken för en snedvriden bild, bias, av de träffar vi fått. För att finna relevant litteratur har även böcker på Mittuniversitetet och högskolan i Gävles bibliotek använts. Referenslistorna i vissa av de vetenskapliga artiklarna har använts för att hitta fler användbara källor. Frågorna i vår intervjuguide har baserats på kunskap inhämtad genom litteratursökningen och formulerats på ett sådant sätt att syfte och frågeställningar kan besvaras. Intervjuguiden har utformats efter tidsaspekten före, under och efter placeringens avslut och testades vid en pilotintervju för att se hur frågorna uppfattades och vad de gav svar på. Efter pilotintervjun kortades frågorna ner och skrevs om i punktform för att underlätta för intervjuaren att inte stirra sig blind på pappret och på så vis få ett mer naturligt samtal i mötet.

Den genomsnittliga tiden för intervjuerna har varit ca en timme och har efter respondenternas önskan ägt rum hemma hos dem själva eller på högskolan i Gävle. Fyra av intervjuerna genomfördes vid fysiska träffar och två genomfördes via telefon för att få tillräckligt många respondenter och tillräcklig mängd datamaterial (se metodproblem). Vid alla intervjuer har vi båda närvarat, en av oss har haft "huvudansvaret" och den andre har hjälpt till med följdfrågor. Vi har hållit i varannan intervju. Alla intervjuer har spelats in och sedan transkriberats för att tydliggöra samtalen. I transkriberingarna har respondenterna avidentifierats genom att få fiktiva namn samt att namn på orter och platser tagits bort, detta för att säkerställa deras rätt till skydd och anonymitet. Innan

intervjuerna genomfördes skickades information om studien, ett samtycke för deltagande samt några exempelfrågor ut till respondenterna. Detta gjordes för att intervjupersonerna skulle känna sig tryggare i intervjusituationen. I samband med intervjun skrev respondenterna under samtycket och i telefonintervjuerna sammanfattades innehållet i samtycket och godkändes muntligt av deltagaren. Intervjuerna har sedan analyserats och redovisas under rubriken ”resultatredovisning”.

5.5 Analyismetod

I aktuell rapport används det hermeneutiska synsättet för att tolka respondenternas upplevelser vid avslutad familjehemsplacering utifrån den transkribering av intervjuerna som gjorts. Larsson et al. (2005) menar att tolkningen av en del av texten påverkas av textens helhet. Att ha förmågan att tolka det som beskrivs samt genom tolkningen ge beskrivningen en innebörd kan kopplas till vår valda teori KASAM (Allwood & Eriksson, 2010). För att analysera vårt datamaterial har en kvalitativ innehållsanalys använts. Enligt Graneheim och Lundman (2004) innebär det att forskaren upprepar sin läsning och analyserar kommunikation i visuell, skriftlig eller verbal form som i vårt fall är semistrukturerade intervjuer. Detta för att sedan identifiera olika fraser eller meningar som beskriver olika aspekter av fenomenet och som är av relevans i förhållande till syftet (Graneheim & Lundman, 2004). Materialet kodas utifrån olika kategorier där en jämförelse mellan likheter och skillnader görs.

Efter att intervjuerna skrivits ner har alla transkriberingar lästs igenom och text som besvarat våra frågeställningar markerats. Med hjälp av vårt syfte, frågeställningar och intervjuguide formulerades tre kategorier som handlar om tiden efter placeringens avslut där ämnen som familjerelationer, stöd och tankar/känslor behandlas. Vi har sedan enskilt läst igenom alla transkriberingar igen och tagit ut meningsbärande enheter i form av citat som passade till de olika kategorierna. För att sortera citaten har vi med hjälp av en tabell samlat alla utvalda citat från en respondent under rätt kategori. I denna process skapades även underrubriker för att underlätta arbetet. I analysen har citaten skrivits i originalform då även pauser och stakningar har en betydelse för meningens innebörd. Därefter har vi sammanfattat hur många som har uttryckt liknande upplevelser och på det viset sammanställt respondenternas information. Vidare har vårt material analyserats med hjälp av tidigare forskning och teorin KASAM.

5.6 Metodproblem

En svårighet med vårt valda ämne har varit att få tag i respondenter. Våra begränsade urvalskriterier gjorde vår målgrupp väldigt specifik, vilket har gjort det extra svårt att hitta personer som uppfyller kraven för studien. Kontakten via facebook gav oss endast en respondent och vi insåg att vi var tvungna att söka respondenter på annat håll. Vi gick vidare med att kontakta socialtjänsten i olika kommuner, vilket gav oss ytterligare en respondent. Till sist använde vi vårt eget kontaktnät och lyckades på så vis hitta ytterligare fyra personer som var intresserade av att delta.

Svårigheterna med att hitta respondenter bidrog till valet att utföra två av intervjuerna via telefon trots att vi tidigare beskrivit vikten av relationen som uppstår i det fysiska mötet. Telefonintervjuerna har gett oss svar på våra frågor, men i och med en del tekniska problem som orsakade störningar i nätet fick vi ibland be respondenten att återberätta vad de sagt, vilket kan ha medfört att svaren sammanfattades. På grund av dessa metodproblem blev vårt slutliga antal respondenter färre än åtta som var vår grundtanke. Detta har inte påverkat vår analys då vi anser att informationen från samtliga intervjuer gett oss utförliga svar på alla våra frågeställningar. Vårt beslut att nöja oss med de respondenter vi hittat har stöd i Kvale och Brinkmann (2009) som nämner att det i kvalitativa metoder är viktigt att inte ha för många intervjupersoner, utan istället lägga fokus på att analysera och tolka datamaterialet. Vi fick genom de fysiska mötena mer grundlig information och en bättre helhetsbild av personen. Det har till viss del påverkat resultatet då vi som skribenter känt oss tryggare med att använda citat från de fysiska intervjuerna. Alla intervjuer har dock bidragit med värdefull information och vi har använt oss av alla intervjuer i vår analys.

Något som kan ses som ett bias i vårt urval är att alla våra respondenter har kommit långt i sin egen bearbetning, vilket har visats genom en stor öppenhet och medvetenhet när det kommer till deras egen livssituation och hur det i sin tur har påverkat dem. Alla respondenter vi kommit i kontakt med har i dagsläget ett ordnat liv, vilket kan ha sin grund i att både vi och personer i vår omgivning valt att inte fråga möjliga deltagare som av olika anledningar mått dåligt perioden när intervjuerna genomfördes. Detta har undvikits på grund av risken att dessa personer skulle kunna drabbas negativt av att delta. Det kan ha gett vårt resultat en mer ensidig bild än om deltagare som inte bearbetat sin barndom på samma sätt medverkat. Eftersom vi letat respondenter i vårt

egna kontaktnät fanns möjligheten att en av oss skribenter varit bekanta med deltagaren. Detta hände en gång och vi övervägde då om respondentens svar eller våra frågor skulle påverkas av tidigare kännedom om personen. Vi kom fram till att den risken var mycket låg då de aldrig har haft någon nära relation och valde att den av oss som inte kände respondenten fick hålla i intervjun. En av våra intervjuer blev av en mer ostrukturerad karaktär då vi hade svårigheter med att styra samtalet. Även i de intervjuer som följde den semistrukturerade mallen har utförligheten i svaren varierat. Det har gjort att vissa respondenter gett svar på frågor som andra inte har besvarat. I analysen har dessa svar ändå valts ut då de ger svar på våra frågeställningar.

5.7 Validitet och reliabilitet

I Bryman (2011) nämns tillförlitlighet och äkthet som två viktiga kriterier i bedömningen av en kvalitativ undersökning. Dessa begrepp kan ses som den kvalitativa studiens motsvarighet till reliabilitet och validitet som används inom kvantitativa studier. För att uppfylla tillförlitligheten har studien strävat efter beskrivningar med djup och fyllighet, en kurskamrat har läst igenom studien och gett feedback och ett samtyckes- och informationsdokument har skrivits för att underlätta för våra respondenter. Vi har efter vår förmåga, försökt att inte låta egna värderingar eller teoretiska synsätt påverka våra slutsatser samt strävat efter att tydligt redogöra för alla delar i forskningsprocessen. Samma författare (Bryman, 2011) nämner att äkthet består av olika kriterier som rör frågor om respondenterna får ut något genom deltagandet. Vi anser att studien inte uppnått alla kriterier då utformningen och omfattningen inte möjliggjort det, t.ex. är det inte troligt att respondenterna genom deltagandet fått ökade kunskaper för att förändra sin situation. Däremot kan studien uppfylla vissa kriterier genom att deltagarna, vid läsning av rapporten, får ökad kunskap om hur andra personer tänker och känner.

5.8 Etiska överväganden

Det finns flera etiska aspekter att ta hänsyn till när en kvalitativ metod används då det kan vara en svår balansgång mellan att respektera respondenternas integritet och samtidigt sträva efter mycket information (Kvale & Brinkmann, 2009). Vi valde därför att använda oss av semistrukturerade intervjuer där frågorna är formulerade på ett sådant vis att respondenterna ges stor frihet att utforma sina svar och själva bestämma hur mycket de vill dela med sig (Bryman, 2011). I SRA ethical guidelines (2003) står det att de som

genomför en studie ska skydda individerna som medverkar genom att deltagandet sker på frivillig grund och att korrekt information om studien ges. Detta har bl.a. säkerställts genom att deltagarna fått samma skriftliga information och haft möjlighet att ställa frågor.

Stor hänsyn har tagits till de etiska aspekterna då vi strävat efter ett deltagande som vilat på helt fria grunder. Detta gjordes bl.a. genom att fråga personer som i sin tur pratat med den aktuella intervjupersonen för att underlätta för denne att säga nej till medverkan samt att vi då undviker att peka ut någon och riskera att någon tar illa vid sig. Bryman (2011) tar bl.a. upp konfidentialitetskravet och nyttjandekravet och vi har i enlighet med dessa krav enbart använt den informationen vi fått från respondenterna till vår rapport samt förvarat uppgifter om respondenterna så att obehöriga inte kan ta del av dem. Vi formulerade även allt detta i ett dokument om samtycke som vi bitt våra respondenter skriva under för att de ska veta vilka rättigheter de har. I samband med att rapporten färdigställdes raderades de inspelade intervjuerna.

5.9 Arbetsfördelning

Samarbetet har fungerat bra och vi båda upplever att vi varit delaktiga i alla moment i rapporten. Vi har befunnit oss i samma stad och har träffats några gånger i veckan och tillsammans arbetat med texten. För att underlätta vårt samarbete har rapporten skrivits i ett dokument som båda haft tillgång till online.

6. Resultat

Genom tolkning av vårt datamaterial dras slutsatser som kopplas till tidigare forskning och beståndsdelarna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet i teorin KASAM. Analys och resultatredovisning görs löpande under kategorierna, familjrelationer, stöd och tankar och känslor efter avslutad familjehemsplacering. Till sist sammanfattas de resultat vi fått fram.

6.1 Resultatredovisning

6.1.1 Bakgrundsinformation

De sex intervjupersonerna är i åldrarna 21 till 27 år. En av respondenterna har erfarenhet av familjehemsplacering i ca fem år, tre av dem har varit placerade i ca sju år (varav minst tre år i familjehem), en person har varit placerad i ca tolv år (varav tre år på institution) och en respondent har varit placerad i två olika familjehem i totalt 15 år. I fem av de sex

respondenternas biologiska familjer fanns missbruksproblematik hos en eller båda föräldrarna, vilket enligt forskning är en vanlig orsak till en placering (Socialstyrelsen, 2013). Fyra av deltagarna blev placerade p.g.a. omsorgsbrist i hemmet och två personer blev placerade p.g.a. sitt eget beteende. Två respondenter hade, vid tiden för placeringen, en biologisk pappa som arbetade så mycket att han inte kunde ta hand om dem. Två respondenter uppgav att de hade en helt frånvarande förälder och för en av dem avled pappan när respondenten var nio år gammal. Den ökade risken för att placerade barn mister en förälder innan de uppnått vuxen ålder har visats i forskning (Denvall & Vinnerljung 2006; Höjer & Sjöblom, 2010).

En deltagare hade arbete ordnat redan innan utflytt från familjehemmet, två började studera direkt efter och en person påbörjade sin vidareutbildning ett år efter studenten. Trots att forskning (Denvall & Vinnerljung, 2006) visar att familjehemsplacerade barn har ökade risker för att bli lågutbildade, läser alltså hälften av deltagarna idag på högskola. Detta tolkar vi som ett exempel på hur KASAM-komponenten meningsfullhet kan uppnås, då de trots många motgångar och sämre förutsättningar skaffat sig de resurser som krävs för att hitta lösningar och göra sitt bästa för att förbättra sin livssituation. Höjer och Sjöblom (2011) och Bygren et al. (2004) beskriver denna grups utsatthet på arbetsmarknaden, vilket även en av respondenterna känt av. Idag bor alla som intervjuats i en egen lägenhet och tre av dem bor tillsammans med sin partner.

6.1.2 Familjerelationer efter avslutad placering

Under denna kategori beskrivs hur respondenterna ser på sin familjetillhörighet samt vilken kontakt de har med sin biologiska familj och familjehemmet idag. På frågan om vad en familj generellt sett är, svarar respondenterna bl.a. trygghet, tillit, stabilitet, närhet och en vilja att umgås. En respondent säger att en familj är som hennes familjehemsfamilj. Bäck- Wiklund och Johansson (2003) skriver att det är omöjligt att förena vår *tänkta familj* och vår *dagliga familj*. Det bekräftas också av de respondenter vi intervjuat, då alla respondenter nämner att bilden de har av vad en familj är inte stämmer överens med hur deras biologiska familj är. Det är rimligt att anta att denna skillnad mellan vad en familj är, d.v.s. *den dagliga familjen* och *den tänkta familjen* är större för dessa unga vuxna på grund av deras bakgrund av placeringar utanför det biologiska hemmet.

”Asså, jag vet ju eftersom jag umgått med andra familjer vad det innebär liksom, att vara en stadig och stabil familj liksom, så jag har liksom kommit i kontakt med dom där känslorna hur

det ska kunna vara, men jag har aldrig haft det så. Så det blir ju lite svårt det där när man ser andra och så har man inte haft det själv och så frågar man sig själv varför liksom” - Elin, 21 år.

Familjetillhörighet

Enligt tidigare forskning (Andersson, 1998, 2009; Jones & Kruk, 2005; Triseliotis, 2002) skiljer sig forskningsresultaten kring placerade barns upplevda familjetillhörighet mycket åt. Detta stämmer överens med det resultat vi fått. En av intervjupersonerna hade sin familjetillhörighet hos sin biologiska mamma och beskriver det som att hon flyttade ”hem” (till mamma) när placeringen avslutades. Denna intervjuperson är ett exempel på att barnets upplevda familjetillhörighet kan påverkas av barnets ålder vid placeringen som t.ex. Andersson (1998) funnit i sin studie. Deltagaren var 13 år när hon placerades utanför sitt biologiska hem för första gången och hon beskriver att hon aldrig såg familjehemsföräldrarna som sina föräldrar. Detta tolkar vi som ett exempel på hur förståelsen kan öka med åldern och hur det i sin tur kan påverka graden av begriplighet och därmed individens KASAM.

En annan respondent uttrycker att familjehemsplacerade personer inte har någon familj. Ändå upplever tre av de sex personerna, d.v.s. hälften av de som intervjuats, att de har sin familjetillhörighet i sitt enda eller senaste familjehem. De upplever att de är välkomna dit, benämner det som sin fasta punkt samt kallar familjehemmet för ”hem”. Två av respondenterna ser familjehemsföräldrarna som mamma och pappa, men uttrycker samtidigt svårigheten med att svara på frågor om sina föräldrar eftersom de vet att deras svar inte är hela sanningen. Så här svarade en respondent när han fick frågan om vilka han ser som sina föräldrar.

”(Familjehemsföräldrarna) skulle jag säga. Det där är en fråga som jag, tror jag i hela mitt liv förmodligen kommer att 'hoppa på' (hoppa över). Det är många som inte vet vilka mina, när folk säger mamma och pappa liksom, 'bor du hemma hos mamma och pappa?' den frågan exempelvis eller vad 'vart har du din mamma och pappa?' Då säger jag /.../ (familjehemsföräldrarna). Men innan jag säger det så tänker jag alltid efter för jag vet att det inte är sant. /.../ Jag säger ju inte som det är, det är en undanflykt samtidigt som det är en halvsanning, på nått sätt.” - Jakob, 24 år.

En deltagare beskriver känslan av att inte tillhöra familjehemsfamiljen på ett naturligt och självklart sätt, hur gärna både hon och familjehemmet än vill.

”De vill ju så gärna att jag ska känna mig så hemma som möjligt, liksom att jag alltid kan komma hem, som det ska vara, det här naturliga. Men ändå blir det den här kampen att det är inte naturligt. Liksom det är den kampen jag har med mig själv att ... det ska ju inte vara så. Som med deras biologiska son, /.../ han kommer ju in och liksom skitar ner och tar fram allting

och tar inte undan någonting. /.../ jag vågar ju liksom inte göra det. Jag blir så himla rädd över vad de ska tycka och tänka liksom. Så det är inte så självklart.” - Moa, 21 år.

Detta visar på några av de dilemman som unga vuxna med placeringserfarenhet kan utsättas för. Flera respondenter beskriver att de idag, till skillnad från tidigare, vet hur de ska svara på frågor kring sin familj. Vår tolkning är att det är ett resultat av ökad begriplighet och hanterbarhet, då de beskriver att de funderat mycket kring dessa frågor och enligt Näsman (1998) är förståelse för och förmågan att hantera situationen faktorer som påverkar individens KASAM.

Två av respondenterna uppger att de varken känner tillhörighet till sin biologiska familj eller familjehemsfamilj. Det finns forskning som stödjer deras upplevelse av att inte ha en självklar familjetillhörighet och forskningen visar att det är vanligare bland personer som varit placerade under en längre tid att känna så (Andersson 2009; Jones & Kruk, 2005; Triseliotis, 2002). Även detta överensstämmer då båda deltagarna varit placerade i mer än 10 år. Teorin KASAM kan kopplas till citatet nedan där en respondent beskriver hur processen för ökad förståelse och därmed begriplighet för sin situation kan gå till.

”Asså det är ju en svår fråga, som man har börjat tänka på allt mer när man blivit äldre och liksom flyttat hemifrån, vad är hem? vad är hemma för mig? Det är liksom, ...om man ska vara helt ärlig så vet jag inte riktigt vad som är hemma. /.../ Så om jag haft, asså ett hem, det är väl staden (hemorten) då, om jag ska säga så, för det är ju där jag växt upp men att det känns som ett hem det är väl en annan sak, men det är svårt när man har blivit flyttad hit och dit liksom.”
- Elin, 21 år.

En annan respondent beskriver att hon tänker framåt och hoppas på att kunna bilda sig en egen familj, så småningom.

”Jag får väl ta min chans sen när jag väl får barn och familj själv. Så får jag försöka satsa på den, för min chans är redan körd. Om inte annat så blir det kanske det att, jag tänker att man kanske får en familjerelation till sin blivande sambos föräldrar liksom, på ett annat sätt, att man får det stödet då liksom.” - Anna, 27 år.

En respondent uppger att hon hade starka band till sina vänner och att de, på ett sätt, blev som en familj. Hon nämner också att hon ser sin biologiska mamma som sin mamma oavsett hur ”konstig och wierd” hon är och trots att hon inte känner någon familjetillhörighet där. Hon upplevde att hennes familjehemsföräldrar ville få henne att se dem som sin mamma och pappa och att hon kände sig manipulerad av dem. Hennes beskrivning stämmer väl in på det behovsorienterade synsättet gällande kontakten med

de biologiska föräldrarna, där tanken är att ersätta dem med familjehemsföräldrarna (Höjer 2001; Vinnerljung 1996).

Att beskriva hur respondenterna firar högtider anses vara relevant då respondenternas svar beskriver hur de ser på sin familjetillhörighet. En intervjuperson firar jul med sin biologiska familj, men beskriver att det inte direkt är någon familjestämning, inget julbak eller pyssel. Detta kan kopplas till de två familjerna som Bäck-Wiklund och Johansson (2003) presenterar, då hon har en föreställning om hur hennes *tänkta familj* firar jul som inte uppfylls av hennes biologiska familj. Ingen av de andra fem respondenterna firar högtider tillsammans med sin biologiska familj. Två av intervjupersonerna firar jul med sin partner och dennes familj men uppger att de vet att de skulle vara välkommen att fira med familjehemmet. En av dem beskriver att hon inte vill det på grund av att familjehemmet har nya familjehemsbarn och det blir tydligt att hennes plats är. En annan deltagare upplever det som helt självklart att fira jul och födelsedagar med sitt familjehem och en deltagare beskriver att hon saknar en familj eller andra personer att fira högtider med.

”När jag fyllde 25 så satt jag själv, och på jul det året satt jag själv, på påsk tog jag in en bekant och på nyår så satt jag själv. Så det är alltid ett problem, vem ska förbarma sig över mig i år? Lite så. För att jag har ingen naturlig plats att vara på” - Anna, 27 år.

Kontakt efter avslutad placering

Även här är forskningsläget oklart. Det finns undersökningar som stödjer återförening med de biologiska familjerna (Collins et al., 2008) och andra studier som visar det motsatta (Andersson 2009; Höjer & Sjöblom, 2010, 2011; Jones & Kruk, 2005; Triseliotis, 2002). Något som stämmer överens med vårt resultat är Höjer och Sjöbloms (2010, 2011) forskning som visar att de som varit placerade i ungdomsåren, vilket gäller alla respondenter i denna studie, sällan återförenas med sina biologiska familjer. Fem av deltagarna beskriver att de inte har återförenats med sina biologiska föräldrar efter avslutad placering. Till skillnad från vad Collins et al. (2008) visat, har ingen av de respondenter som blivit placerad p.g.a. brister i hemmet, bott tillsammans med sin biologiska familj efter placeringens avslut.

Flera respondenter berättar att det i perioder funnits konflikter mellan deras biologiska föräldrar och familjehemsföräldrarna, vilket medfört svårigheter i kontakten med den biologiska familjen. Forskning av Lindén (1998) stödjer dessa respondenters upplevelser. Två respondenter uppger att de inte har någon kontakt med sin biologiska

pappa, en av dem har aldrig bött tillsammans med sin pappa och den andra har avbrutit kontakten på eget initiativ. En deltagare uppger att hon har kontakt med sin pappa när hon orkar utifrån hans psykiska hälsa. En annan respondent berättar att de ibland har telefonkontakt, men säger att hon inte vet hur sin biologiska pappa ser ut idag och att det är stelt när de ses.

”Det är skitstelt liksom han bara ’tjeena’ och går förbi mig som om jag var nån gammal klasskamrat eller jag vet inte.” - Sara, 23 år.

Två deltagare beskriver att de inte skulle känna igen sin biologiska mamma idag och fem av deltagarna säger att de sällan eller aldrig har någon kontakt med sin biologiska mamma. En av dem uppger att hon inte har någon kontakt alls med varken biologiska syskon eller föräldrar. Tre av respondenterna har på grund av händelser i familjen själva valt att inte ha kontakt med sina biologiska mammor. En av dem menar att det i dagsläget blir för påfrestande att gå igenom det som skulle krävas.

”Om min mamma ringde mig idag så skulle jag inte svara och det är bara för att jag är inte tillräckligt stark än” - Moa, 21 år.

En annan deltagare beskriver att hennes mamma nästan är som död för henne. Trots det väljer hon att svara när hennes mamma ringer för att inte missa hennes sista telefonsamtal.

”Hon försöker ju, asså ta kontakt. Som nu dom senaste åren så har jag bara pratat med henne, ja kanske nån gång per år i telefonen bara liksom./.../, och jag svarar då bara för att ehm min morsa håller på med så mycket skit ./.../ då vet man ju också att då har hon ju inte så lång tid kvar heller. Hon är ju liksom 50 plus och håller på som hon gör, kroppen kommer ju att ge upp snart. Asså, egentligen svarar jag för min egen (skull), för mitt eget samvete, för att inte jag helt plötsligt ska få ett meddelande om att hon har dött då, och sen (tänka) vafan, tog jag inte det där samtalet. Att jag ska få leva med en ångest, ./.../ att en människa som jag inte tycker om ska ha gett mig ångest, asså, det blir ju, det är väldigt mycket blandade känslor där” - Elin, 21 år.

En respondent upplever att hon förlorade kontakten med hela släkten på mammas sida med undantag för en halvsyster som hon har sporadisk kontakt med, när hon slutade umgås med sin mamma. Två andra respondenter uppger också att de har en bättre kontakt med sina biologiska syskon än med sina biologiska föräldrar, vilket stämmer överens med forskning på området (Collins et al., 2008).

En respondent träffar sin biologiska mamma ofta och beskriver att hon idag är nykter och ”börjar bli bättre”. Samma person har även mycket kontakt med sin syster. De flesta beskriver att de är ganska tillfredsställda med hur kontakten med de biologiska föräldrarna ser ut idag. Orsakerna till det beror dels på att kontakten skulle bli för psykiskt

påfrestande och att de inte vill riskera ett sämre mående samt att de ”gett upp hoppet”. Denna bild stämmer inte helt med tidigare forskning som visar att majoriteten av de tillfrågade i en undersökning, efter placeringen önskade en bättre kontakt med sina biologiska föräldrar (Chapman et al., 2004).

Fyra av respondenterna har tätare kontakt med sina familjehemsföräldrar än med sina biologiska föräldrar. En deltagare beskriver sin oro kring hur kontakten med familjehemmet skulle fortsätta efter avslutad placering.

”Jag har ju testat dem (familjehemsföräldrarna) jätte, jätte, jättemycket, för jag har alltid trott att de här kommer att försvinna, det här är liksom bara tillfälligt /.../ men de har alltid motbevisat det, även fast jag liksom inte trott på det. Jag testar dem än idag och då har jag liksom bott där sen jag var 16 och bara att... Nä men när jag flyttar hemifrån då är det slut, då är det slut, men då har de liksom kommit hit och jag har kommit dit och de ringer var och varannan dag, så det är jättehärligt.” - Moa, 21 år.

En respondent svarar att hon sällan har kontakt med sitt familjehem idag och beskriver att hon fokuserar framåt och inte vill tänka på det förflutna som familjehemmet är en del av.

”Jag fick (efter utflytten) fokusera på mig själv och starta ett nytt liv och nya vänner och, ahmen nytt allting liksom. Det har blivit väldigt mycket, /.../ man har lagt väldigt mycket bakom sig så att säga, även nya eller före detta familjehemmet /.../ Det kanske har med att jag inte vill tänka på det förflutna, att det blir liksom, att jag är rädd att det ska jaga ikapp mig om jag kollar tillbaka för mycket liksom. Så jag bara fokuserar framåt och det blir lätt att jag glömmer liksom höra av mig, det kan gå ett halvår om inte hon (familjehemsmamman) hör av sig” - Elin, 21 år.

6.1.3 Stöd efter avslutad placering

Biologisk familj

Enligt forskning (Collins et al., 2008) har flera olika undersökningar funnit att ca 50 procent av de tillfrågade f.d. placerade personerna upplever att de har en stöttande biologisk familj. Det överensstämmer inte med vårt resultat då det i fem av våra intervjuer inte framkom någon information om att respondenterna känt stöd från sina biologiska föräldrar i samband med utflytt. Det behöver dock inte betyda att ingen fått något stöd från de biologiska föräldrarna, utan kan även visa på att de svarade på vilka de känt mest stöd av eller liknande, då vår fråga var ställd ”Vilket stöd upplevde du i samband med utflytt?” och inte specificerade sig på den biologiska familjen. En respondent upplever ett visst stöd från sin biologiska mamma och två av respondenterna uppger att de kände stöd från sina biologiska syskon i samband med utflytt från familjehemmet. I vår studie uttryckte en respondent tydligt att han inte känt något stöd från de biologiska föräldrarna.

Citatet nedan kan ses som ett exempel på hur en individs KASAM kan påverkas av relationen och upplevelsen av stöd från sina föräldrar. Citatet tolkas som att deltagarens tilltro till att hans pappa kan hantera och förstå situationer och på så vis stödja honom i utvecklingen av de tre komponenterna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet är låg.

”Nej, jag öhm, bröt kontakten med min pappa för tre år sedan när jag insåg att han inte har något att ge mig. Jag började inse att jag aldrig har känt mig trygg hos honom, han har aldrig hjälpt mig, han har aldrig varit där, han har aldrig stöttat, han har aldrig gjort någonting. Den enda gången han inser att han har en son det är när han är full...”

- Jakob, 24 år.

En deltagare säger att hon vet att hennes biologiska mamma inte skulle slänga ut henne och att hon bott där i kortare perioder men att hon märker att hennes mamma inte är helt bekväm i att ha henne där för länge.

Familjehem

Fyra respondenter upplevde att de fick det största stödet från sina familjehemsföräldrar i samband med utflytt. Dessa fyra uppgav att de i första hand skulle vända sig till familjehemmet för stöd och hjälp istället för den biologiska familjen.

*”Jag har fått allt det stöd och pepp och motivation från dem (familjehemsföräldrarna).
/.../Så de har ju vart som riktiga föräldrar uti fingerspetsarna”* - Hans, 25 år.

Forskning (Collins et al., 2008) visar att det är vanligt att personer funderar kring vem de kan vända sig till för stöd i samband med placeringens avslut. En respondent nämner just detta då hon beskriver att hon alltid sökt stöd hos sin familjehemsmamma och att placeringens avslut medförde en osäkerhet för vilket stöd hon kunde förvänta sig.

”/.../ nu ska jag göra det själv, /.../ Det känns ju, jag var ju osäker, får jag komma hem, hur ofta ska jag komma hem för att inte bli jobbig? Hur ofta kan jag ringa och vad kan jag ringa om? Om det är något som går sönder ska jag göra det själv eller ska jag ringa familjehemspappan och fråga om han kan komma och hjälpa till? Så såna frågor har jag varit osäker kring, men liksom ingenting såhär, ingenting annat, allt har liksom känts självklart.” - Moa, 21 år.

Författarna (Höjer & Sjöblom, 2011; Bygren et al., 2004) skriver att dessa unga vuxna ofta är i behov av stöd från sin familj och tre deltagare beskriver att de tror eller vet att de skulle få flytta hem till familjehemmet om det skulle behövas. En respondent beskriver det så här.

”Hon (familjehemsmamman) tyckte att, du kan flytta hem om du vill /.../ Men då var det, då bodde jag där, inte för att socialen, de visste inte om det ens tror ja. Utan då va det för att hon var villig att ta emot mig igen /.../ Då kände jag att det var aah, nu bor jag här och hon får inte

en spänn för det, så hon vill verkligen hjälpa mig. /.../så, jag flyttade hem igen, men kände direkt att jag kan inte, jag kan inte hålla på såhär fram och tillbaka, jag måste ju lära mig att flyga någon gång. Så jag sökte högskolan.” - Jakob, 24 år.

En annan deltagare beskriver hur lättad hon blev då familjehemmet tog beslutet om att hon fick bo kvar efter avslutad placering trots att de inte fick ersättning längre.

”Det har känts så himla bra, att jag inte behövt frågat ‘får jag bo här?’ De (familjehemmet) har liksom ‘hon ska bo här, det här är hennes hem och hon ska känna sig trygg här.’” - Moa, 21 år.

Två respondenter nämner att de upplevt mycket stöd från familjehemmets biologiska barn och två av deltagarna hade svårt att nämna en självklar stödperson, vilket stämmer överens med vad forskning av Collins et al. (2008) visat. En av dem kom till slut fram till att hon skulle kunna söka stöd hos sin familjehemsmamma om det verkligen behövdes.

Andra stödpersoner

Fem av respondenterna uppger personer utanför den biologiska familjen och familjehemmet som viktiga stödpersoner, men enligt Collins et al. (2008) kan bandet till de biologiska föräldrarna inte helt kompenseras genom kompis- eller kärleksrelationer. En deltagare har upplevt stöd från en psykolog som hon haft långvarig kontakt med, en annan respondent nämner en person på socialtjänsten som hjälpt henne mycket och tre personer upplever stöd från sin partner. En deltagare nämner att han i första hand vänt sig till sig själv för stöd och två deltagare vänder sig till sina vänner.

6.1.4 Tankar och känslor efter avslutad familjehemsplacering

Positiva känslor och tankar

Många av respondenterna känner sig idag inte som ett offer för de omständigheter de varit med om. Vi tolkar deras svar som att de i någon mån har accepterat sin historia och alla uttrycker att de inte hade varit de personer de är idag, utan sin bakgrund. Detta beskrivs av Näsman (1998) som ett uttryck för hur hanterbarheten kan förändras genom livet och då påverka individens KASAM. Ytterligare ett resultat som kan kopplas till teorin KASAM är att flera respondenter kan anses ha ökat sin meningsfullhet genom att vända jobbiga erfarenheter till något positivt. De beskriver att de fått kraft från sitt förflutna. Tre av dem uttrycker att de kämpat för att bevisa för sig själva och andra att de är bättre än sina biologiska föräldrar och flera respondenter har hittat en sysselsättning som de mår bra av. Två av deltagarna som läser vidare studerar till yrken som arbetar med barn. Båda säger att de genom valet av utbildning har möjlighet att uppmärksamma och hjälpa barn för att de ska slippa samma uppväxt som de själva har haft. En annan respondent arbetar

med att träna hundar och hon berättar att hundarna är hennes liv och drivkraft. En respondent har under halva sitt liv bearbetat sitt förflutna och menar att hon i framtiden vill göra någonting bra av det ”dåliga”, hennes förhoppning är att få en framgång i något, t.ex. att hjälpa andra i liknande situationer eller att börja föreläsa. En respondent uppger att hon ser det som positivt att hon fått flyttat runt till olika familjehem då hon på så vis fått en större förståelse för hur en familj kan vara.

”Jag tror att man hade kommit varandra närmare, ännu närmare, om man bara hade vart på ett och samma (familjehem). Men jag tycker att jag fått varit med och sett tre olika familjer och rutiner och kärlek och så, hur kan man leva annorlunda och hur man är till sättet. /.../ Nä så att, jag är faktiskt väldigt glad över att jag fått flyttat runt.” - Sara, 23 år.

En annan deltagare beskriver en önskan om att en dag kunna ha kontakt med sina föräldrar och att våga stå upp för den hon är.

”Jag hoppas det,... Jag hoppas att jag är så stark att jag kan stå upp för mig /.../. För jag är ju så himla svag när de gäller dem, det är svansen mellan benen, och bara jaa, älska mig... såhåra. Men att jag ska kunna stå upp för min åsikt och ... det är mitt mål. Jag ska bli så stark.” - Moa 21 år.

Negativa känslor och tankar

Tre av deltagarna har känt sig annorlunda jämfört med personer som inte varit familjehemsplacerade. De beskriver att de känt sig som ”det svarta fåret” och känt sig ensamma i sin situation. En respondent beskriver också avundsjukan hon kan känna när hon ser hur andra familjer har det. Dessa känslor av ensamhet och socialt utanförskap är något som även visats i internationell forskning (Stein, 2006). Enligt teorin KASAM kan individen påverkas negativt av att känna utanförskap och därmed uppleva att de inte ingår i ett sammanhang.

”Det har alltid varit att jag har stuckit ut på ett visst sätt /.../ man har liksom känt sig väldigt ensam på nått sätt. När man liksom umgås med andra som har sina familjer. Dom kanske har skilda föräldrar liksom men det finns ju ingen, jag har inte träffat nån, /.../ inte ens i (hemort) eller här, har jag träffat någon som mig.” - Elin, 21 år.

Fyra respondenter uppger att de har svårt att känna sig älskade och att lita på andra människor. En respondent uttrycker att hon just nu är i ett läge i livet där hon inte vet hur hon ska hantera vissa känslor som uppkommer, då hon stundvis har svårt för att känna sig älskad. Hon är medveten om att känslorna grundar sig i hennes historia som varit kantad av ostabila förhållanden, svek och många olika boenden, vilket kan ses som ett uttryck för uppnådd begriplighet och därmed KASAM. Även beståndsdelen hanterbarhet berörs, genom att hon idag inte vet hur hon ska hantera dessa känslor. Flera deltagare

berättar att de i sina ungdomsår inte hade tid att fokusera på sin identitet. Detta har visats i forskning av Stein (2006) och Collins et al. (2008), som menar att ungdomar i denna situation ibland inte hinner förbereda sig för utflytt där tid för reflektion och sökandet efter identitet är viktiga delar. Genom att få stöd i denna process kan individens KASAM stärkas. Upplevelserna av att ha rimliga förväntningar och belastningar på sig samt kunna leva upp till dem beskrivs som en del av hanterbarheten i KASAM (Näsman, 1998). Vissa respondenter beskriver att de upplevt otydliga förväntningar, t.ex. att de i vissa lägen behandlats som biologiska barn och i andra fall inte. Två respondenter upplevde en förväntning på att känna sig som ett biologiskt barn men hade svårt att känna det. En respondent upplevde förväntningar på att klara sig själv och ta stort ansvar för att fixa mat eller gå till skolan, vid en låg ålder. Denna belastning gjorde att individen inte hann med annat som andra barn i samma ålder gjorde och beskriver idag en uppskjuten identitetsutveckling.

”Det (högstadietiden) handlade bara om att överleva, det var inte mer än så. Men jag tror att min identitetssökning började nyligen, jag tror jag håller på med den just nu om jag ska vara ärlig. Just nu letar jag efter mig själv, min identitet, vem är jag? Vart ska jag?... Så det vart ju en uppskjutning, en rejäl uppskjutning.” - Jakob, 24 år.

Två av deltagarna berättar att de av socialtjänsten eller familjehemmet kände sig tvungna eller blev tvingade att flytta från familjehemmet. En av dem beskriver att hon förstod att det var dags att flytta efter studenten då familjehemmet började ta in fler familjehemsbarn. Att inte känna sig delaktig i beslut rörande sig själv kan enligt Näsman (1998) påverka en individs upplevelse av meningsfullhet utifrån KASAM. Hennes upplevelse går även att koppla till forskning som visar att avslutet i familjehemmet ofta blir väldigt definitivt när placeringen avslutas (Stein, 2006).

”Känslan av att vara så himla utbytbar, jag var bara en i mängden för henne, kändes det som. Även fast det säkert inte är så, men det är väl också ännu ett ärr, att jag har väldigt svårt att känna mig älskad av människor.” - Elin, 21 år.

En deltagare berättar om hur orättvist det känts när familjehemspappan avled. Han uttrycker att när han äntligen fått något att fästa sig vid så togs det ifrån honom och beskriver en oro över att mista båda sina familjehemsföräldrar och då inte känna någon familjetillhörighet. Två respondenter beskriver, till skillnad mot vad som nämnts tidigare, att de påverkats negativt av att behöva flytta runt till olika familjehem.

”...om dom sagt till mig att nu ska du bo här tills du flyttar själv, då hade jag nog känt det, men det fick jag aldrig höra. 'Du ska bo här en stund' fick man höra, alla gånger. Det var ingen ide

att packa väskan, ingen ide att packa upp väskan, för man visste att förr eller senare så ska jag bära den igen.” - Jakob, 24 år.

I slutet av intervjuerna gav majoriteten av respondenterna oss rådet att i vårt kommande arbetsliv bör lyssna mer på familjehemsplacerade barn och möjliggöra för dem att ge uttryck för sin vilja.

6.1.5 Resultatsammanfattning

Sammanfattningsvis så har vår undersökning visat att de flesta av intervjupersonerna inte återförenats med sina biologiska föräldrar. Hälften av personerna hade sin familjetillhörighet i familjehemmet, en person i sin biologiska familj och två upplevde ingen självklar familjetillhörighet. Fyra av respondenterna uppger att de har bättre kontakt med familjehemmet än med den biologiska familjen. Angående upplevt stöd efter familjehemsplaceringen uppger majoriteten att de fått det största stödet från familjehemmet. Ingen av deltagarna upplevde något självklart stöd från sina biologiska föräldrar men några nämnde ett biologiskt syskon som en viktig stödperson. Fler än hälften av deltagarna uppgav stödpersoner utanför familjehemmet och den biologiska familjen och två respondenter hade svårt att ange en självklar stödperson.

Teorin KASAM:s tre delar begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet, har kopplats till vad som framkommit i intervjuerna. Vi har funnit att flera av deltagarna beskrivit att de jobbat mycket med att begripa och acceptera, flera har genom att vända sina negativa erfarenheter till styrkor visat hur de hittat sätt att hantera sin situation. För våra respondenter har förväntningarna från omgivningen bidragit till olika upplevelser. Några har hittat en drivkraft i de låga förväntningarna som ställts på dem och andra har känt att förväntningarna skapat en förvirring. Detta tror vi kan påverka individens *känsla av sammanhang* då rimliga förväntningar och belastningar enligt Näsman (1998) är en del av hanterbarheten.

Meningsfullhet kan, enligt Antonovsky (2011), uppnås genom att en individ är engagerad i något som de upplever som värt att delta i och flera av respondenterna uppgav att de funnit intressen som gav livet en ny mening. Andra respondenter har inte hittat något som gett livet samma känslomässiga innebörd och beskriver att de i perioder sedan utflytten känt sig vilsna, haft svårt att se hur framtiden skulle bli och funderat kring sin identitet. Ett annat sätt att uppnå meningsfullhet är enligt Näsman (1998) att känna sig delaktig i beslut gällande sitt liv, vilket flera respondenter inte gjorde förrän placeringen

avslutades och de flyttade till eget boende. Något som alla respondenter nämner är att de flera gånger blivit svikna, ofta av vuxna som de trodde de kunde lita på. Vi tolkar flera av respondenternas svar som att de har svårt att känna tilltro till andra och det kan enligt Lindström (1998) påverka deras KASAM negativt.

7. Diskussion

7.1 Metoddiskussion

I vår valda metod strävade vi efter fysiska möten för att lättare kunna läsa av kroppsspråk samt få intervjuerna mer naturliga. Vi lyckades kalla till fyra fysiska möten och p.g.a. en del svårigheter med att finna respondenter utfördes två intervjuer via telefon. Alla intervjuer gav oss givande och bra information. Semistrukturerade intervjuer ger möjlighet att styra samtalet till viss del (Bryman, 2011). Vi har upplevt det svårt att styra samtalen så mycket som vi tidigare tänkt då många respondenter uttryckte att de ville ge oss en helhetsbild och en möjlighet till att förstå deras situation. För några deltagare var intervjun ett sätt att bearbeta svåra upplevelser och öva på att sätta ord på tankar och känslor, vilket värderades mer än att helt hålla oss efter den semistrukturerade modellen. Det har gjort att vi fått mycket intressant information som inte rymts inom ramen för denna rapport, men som väckt frågor hos oss som blivande socialarbetare (se slutdiskussion). Denna information har till viss del påverkat den tolkning som gjorts då vi utgått från en hermeneutisk ansats där sammanhanget påverkar tolkningen av delar ur texten. Med andra ord har respondenternas utförliga svar fått en positiv effekt för vår tolkning.

7.2 Slutdiskussion

En slutsats som kan dras från vår studie är att familjehemmet är en viktig del i dessa unga vuxnas liv även efter en familjehemsplacering. Vissa av våra respondenter upplevde kontakten med familjehemmet som självklar medan andra nämnde familjehemmet som det enda stället de kunde vända sig till. Därför tänker vi att det vore bra om familjehemmen, redan innan placeringen, är medvetna om att kontakten med familjehemsbarnet kan komma att bli livslång. Detta innebär att de kan förväntas ha ett ansvar även när den unge flyttat ut från familjehemmet och enligt forskning på området är det ofta en förväntning som socialtjänsten också har (Höjer & Sjöblom, 2011). Något som både besvarat våra frågeställningar och berört oss mycket är att så stor del av vår

målgrupp upplevt en osäker eller obefintlig familjetillhörighet och brist på stöd. Ingen av våra deltagare upplevde ett självklart stöd från sina biologiska föräldrar och forskningen visar att familjerelationerna för personer med placeringserfarenheter oftast är mer problematiska än stöttande (Stein, 2006). Trots detta så hade fler än hälften av våra deltagare stödpersoner utanför det biologiska hemmet, ofta i familjehemmet.

Vi anser att dessa negativa effekter av en familjehemsplacering bör föras fram och att lösningar för hur unga vuxna kan uppleva ett tryggt stöd och en familjetillhörighet efter en familjehemsplacering måste hittas. Vi anser därför att det är viktigt att fortsätta forska kring hur deras relation till familjehemmet ser ut samt att studera deras behov av stöd efter en placering. Våra respondenter har alla uppvisat en styrka som bidragit till att de idag har en fungerande vardag, men några uppger också att de har det kämpigt på det känslomässiga planet och att de fortfarande arbetar med att hantera sitt förflutna och frågor som rör rädslor och identitet. Utifrån KASAM:s beståndsdelar begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet tolkar vi detta som en styrka hos dessa personer då de, trots motgångar i livet, arbetar med att göra sin tillvaro mer begriplig samt att de söker lösningar på de problem som uppstår och att de till viss del känner en mening med att göra det. Detta kan också bekräftas utifrån forskning på området som säger att ungdomar som varit familjehemsplacerade ofta missar den förberedande fasen när det kommer till sökandet av sin identitet och tid för reflektion (Stein, 2006). För många av våra respondenter har dessa funderingar och tankar kommit senare i livet. Ett intressant resultat i vår studie är de skilda uppfattningarna om konsekvenserna av att ha bott i flera familjehem. Det ses som positivt då de fått möjlighet att bli en del av flera familjer och se hur olika familjer lever och umgås och som negativt då det försvårat deras känsla av att ha ett hem eller en familjetillhörighet.

De genomförda intervjuerna väckte tankar som inte ligger inom ramen för denna rapport men som har relevans för socialt arbete och vårt kommande yrkesliv. På eget initiativ framförde majoriteten av respondenterna hur viktig socialarbetarnas roll är i samband med en placering och de uttryckte en önskan om att alla socialarbetare skulle ha tiden att prata enskilt med barnet. Utifrån detta tänker vi att socialarbetare behöver mer utbildning i att samtala med barn för att de ska kunna säkerställa att barnet vågar och har möjlighet att framföra sin vilja. Flera respondenter har beskrivit känslor av ensamhet, utanförskap och svek samt har funderat kring sina familjerelationer. Ett sätt att öka

känslan av sammanhang för denna målgrupp kan vara att ge dem information om att sådana känslor och situationer kan uppkomma och där har vi som blivande socialarbetare en viktig roll. Detta skulle kunna ge individen en ökad förståelse och därmed en chans att skapa resurser för att hantera dessa känslor. Vi tror att vår målgrupp skulle gynnas av att arbeta med beståndsdelarna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet under placeringstiden, då det underlättar att få starka individer som klarar av att möta de stressorer som livet innebär.

Rapportens syfte, unga vuxnas upplevelser av familjerelationer, stöd och känslor i samband med avslutad familjehemsplacering har besvarats genom den analys av de intervjuer vi genomfört, tidigare forskning på området och vår teoretiska utgångspunkt KASAM. Genom denna process har vi lärt oss otroligt mycket som vi kommer att ha användning av, både på ett personligt och professionellt plan. Vi hoppas via denna rapport kunna dela med oss av den kunskapen, då det för oss känns viktigt att dessa unga vuxnas upplevelser kommer fram. Flera av våra respondenter har uttryckt att de genom att bli intervjuade fortsätter sin bearbetningsprocess och att det varit både svårt och skönt att få berätta sin historia. En respondent uttryckte att hon genom att dela med sig av sin historia, gör någonting bra av det som varit jobbigt och att hon då ”gjort sitt helvete till en mening”.

8. Referenser

- Allwood, C.M. & Erikson, M.G. (2010). *Grundläggande vetenskapsteori för psykologi och andra beteendevetenskaper*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, G. (1998). Föräldrakontakt och familjetillhörighet ur fosterbarns perspektiv. *Socialvetenskaplig tidskrift nr 1 1998*, pp 3-23.
- Andersson, G. (2009). Foster children: A longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18, 13-26. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1468-2397.2008.00570.x>
- Antonovsky, A., (2011). *Hälsans mysterium*. Natur och kultur: Stockholm.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (2., [rev.] uppl.) Malmö: Liber.
- Bygren, M., Gähler, M., & Nermo, M. (2004). *Familj och arbete: vardagsliv i förändring*. Kristianstad: SNS förlag.
- Bäck-Wiklund, M., & Johansson, T. (red.) (2003). *Nätverksfamiljen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Chapman, M. V., Wall, A., & Barth, R. P. (2004). Children's voices: The perceptions of children in foster care. *American Journal of Orthopsychiatry*, 74(3), 293-304. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0002-9432.74.3.293>
- Collins, M. E., Paris, R., & Ward, R. L. (2008). The permanence of family ties: Implications for youth transitioning from foster care. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(1), 54-62. doi: <http://dx.doi.org/10.1037/0002-9432.78.1.54>
- Denvall, V., & Vinnerljung, B. (red.) (2006). *Nytta och fördärv: socialt arbete i kritisk belysning*. (1. utg.) Stockholm: Natur och kultur.
- Graneheim, U. H., & Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24(2), 105-112.
- Hansson, K. (2012). *Familjebehandling på goda grunder: En forskningsbaserad översikt*. Stockholm: Gothia förlag.
- Höjer, I. (2001). *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborg: Kompendiet-Göteborg.
- Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2010). Young people leaving care in Sweden. *Child & Family Social Work*, 15(1), 118-127. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x>
- Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2011). Att stå på egna ben. Om övergången från samhällsvård till vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 1, s 24 – 41.
- Jones, L., & Kruk, E. (2005). Life in Government Care: The Connection of Youth to Family. *Child & Youth Care Forum*, vol. 34, no. 6, pp. 405-421.

- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Larsson, S., Lilja, J. & Mannheimer, K. (red.) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindén, G. (1998). *Att bli fosterbarn i tonåren – Om frigörelsen från internaliserade föräldraobjekt*. Lund: Bloms i Lund Tryckeri AB.
- Lindström, B. (1998). Antonovsky och salutogenesen i den postmoderna folkhälsovetenskapen. I T. Kumlin (red.), *Känsla av sammanhang i teori, empiri och kritik*. (s. 15-20). Uppsala: Ord & form AB.
- Lundberg, O. (1998). ”Känsla av sammanhang” ur ett befolkningsperspektiv. I T. Kumlin (Red.), *Känsla av sammanhang i teori, empiri och kritik*. (s. 42-53). Uppsala: Ord & form AB.
- Magnusson, L. (2006). *Håller den svenska modellen?: arbete och välfärd i en globaliserad värld*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Norström, C., & Thunved, A. (2011). *Nya sociallagarna: med kommentarer, lagar och förordningar som de lyder den 1 januari 2011*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Näsman, E. (1998). Känsla av sammanhang i ett familjeperspektiv. I T. Kumlin (Red.), *Känsla av sammanhang i teori, empiri och kritik*. (s. 21-34). Uppsala: Ord & form AB.
- Prop. 2006/07:129. Utveckling av den sociala barn- och ungdomsvården m.m. Tillgänglig: http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Propositioner-och-skrivelser/Utveckling-av-den-sociala-barn_GU03129/?text=true
- Socialstyrelsen. (2013). Barn och unga – insatser år 2012: Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Socialstyrelsen.
- SoF 2001:937 *Socialtjänstförordning*. Hämtad 16 april 2014 från: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20010937.htm>
- SRA guidelines. (2003). Hämtad 12 mars 2014 från: <http://the-sra.org.uk/wp-content/uploads/ethics03.pdf>
- Stein, M. (2006). Research review: Young people leaving care. *Child & Family Social Work*, 11(3), 273-279. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00439.x>
- Triseliotis, J. (2002). Long-term foster care or adoption? The evidence examined. *Child and Family Social Work*, 7, pp 23-33.
- Vinnerljung, B. (1996). *Fosterbarn som vuxna*. Ystad: Hansson & Kotte.

Vinnerljung, B., & Sallnäs, M. (2008). Into adulthood: A follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. *Child and Family Social Work, 13*(2), 144-155. doi: <http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00527.x>

Widerberg, K. (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1: Intervjufrågor

Inledning

Informera om:

Studiens syfte

Vår roll - studenter Mittuniversitetet

Inspelningen -

Anonymiteten

Frivillighet att avbryta, ej besvara alla frågor

Intervjuguidens upplägg: Innan, under och efter placering.

Bakgrundsfrågor:

Ålder

Kön

Tid i familjehem

Olika familjehem

Del 1: Före familjehemsplacering:

Hur skulle du beskriva en familj/ Vad är en familj för dig? Vad tycker du?

Beskriv biologisk familj

- Vem vände du dig till för stöd?
- Vad var anledningen till att du placerades i familjehem?
- Ålder
- Inställning till placeringen (din + biologiska familjen)

Del 2: Under familjehemsplaceringen

Relation/ beskriv familjehemsfamilj

- Vilka ingick i den familjen?

Vilka såg du som dina föräldrar då?

- Stöd
- Förtroende

Familjetillhörighet under placeringsperioden

Relation till biologisk familj

- Vilka träffade du?
- Vem bestämde?
- Önskat att kontakten såg annorlunda ut?

Del 3: Efter familjehemsplaceringens avslut

Berätta om hur din placering avslutades?

- Planerat/opplanerat?
- Känslor?

Upplevde du några svårigheter i samband med utflytt från familjehemmet?

- Boende
- Arbete

- Känsломässigt

Hur upplevde du stödet vid placeringens avslut? Vad behövde du hjälp med?

- Biologiska föräldrar?
- Familjehemmet?
- Socialtjänsten?
- Annat håll?
- Anser du att stödet du fick bidrog till en förbättring?
- Stöd som ej tillgodosetts? Vilka?

Vart flyttade du efter placeringen?

- Hur delaktig upplevde du att du var i beslutet om vart du skulle flytta?
- Flyttade du frivilligt?
- Hur kändes det?

Kände du att du tillhörde en familj när placeringen avslutades? Berätta!

- Viktiga personer efter placeringen?
- Hur kändes det?

Hur har kontakten till den biologiska familjen sett ut efter avslutad placering?

- Vem/vilka träffar du?
- Hur ofta träffas ni?
- På vems initiativ?

Hur har kontakten till familjehemmet sett ut efter avslutad placering?

- Vem/vilka träffar du?
- Hur ofta träffas ni?
- På vems initiativ?

Hur upplevde du högtider såsom julafton, födelsedagar, midsommar, påsk etc.?

Med vilka känslor skulle du vilja beskriva tiden efter placeringens avslut?

Hur upplever du att placeringen har påverkat dig? Berätta!

- Vad har varit positivt och negativt?

Del 4: Idag

Vilka ser du som dina föräldrar idag?

Viktiga personer/Stöd

Avslutning

Är det något du vill tillägga? Något vi glömt fråga om?

Hur kändes det att bli intervjuad?

Har du någon fråga?

Vill du ha en kopia på intervjun?

Vill du att vi skickar rapporten då den är klar?

Bilaga 2: Samtycke till deltagande i studien

I all vetenskaplig forskning finns etiska riktlinjer som bör följas. Detta gäller också för vår studie. Vi vill därför informera dig som deltar om vad dessa riktlinjer innebär. Nedan kommer en kort beskrivning av riktlinjerna samt några exempelfrågor för att du ska veta lite mer om ämnet för intervjun.

Konfidentialitetskravet innebär att du som deltagare kan vara trygg i att dina personuppgifter kommer att förvaras så att ingen obehörig kan ta del av dem. Vi kommer att ge er fiktiva namn i studien och avidentifiera annan känslig information.

Informationskravet uppfylls genom att ni kommer att få korrekt information om studien, att deltagandet är frivilligt och att du när som helst kan avbryta.

Nyttjandekravet handlar om att ni ska vara säkra på att de uppgifter ni lämnar enbart kommer att användas i forskningssyfte.

Samtyckeskravet innebär att ni som deltagare får bestämma över er medverkan i studien. Detta innebär att ni själva får bestämma över villkoren för ert deltagande.

Härmed samtycker jag till att delta i studien

.....
Namn och datum

Bilaga 3: Informationsbrev

Hej!

Vi är två studenter från Mittuniversitetet som just nu är inne på vår sjätte termin på socionomprogrammet. Vi har påbörjat vår C-uppsats och söker nu deltagare för medverkan i en intervju. Intervjuns fokus ligger på deltagarnas upplevelser av att avsluta sin familjehemsplacering och deras känsla av att tillhöra en familj. Vi söker personer i åldrarna 18-30 år med erfarenhet av familjehem i ungdomsåren. I första hand söker vi deltagare som lämnade familjehemmet och flyttade direkt till eget boende. Vi ser gärna deltagare som är bosatta i Gävleborg då vi själva kommer att befinna oss i Gävle under uppsatsperioden.

Vi vill träffa deltagarna enskilt och genomföra en intervju på 60-90 minuter. Deltagarna får själva avgöra vart mötet ska äga rum. Vi kan tänka oss att göra telefonintervjuer om det inte är geografiskt möjligt att ses, men vi vill i första hand träffas då vi tror att kvaliteten på intervjun blir bättre.

Intervjun kommer att spelas in och avidentifieras när vi skriver ner den. Vi kommer endast använda informationen som underlag för vår studie och informationen kommer att behandlas med sekretess.

Vår förhoppning är att kunna genomföra intervjuerna i slutet på april.

Är du intresserad av att delta eller har du fler frågor kontakta oss gärna på, bergdahl.emma@gmail.com eller xxx-xxxxxxx.

Sprid gärna vår förfrågan vidare!

Med vänliga hälsningar

Emma Bergdahl och Sofie Thorsell